

**СТАТТЄВЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В СИСТЕМІ ОСВІТИ
КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ**

Анотація. Статтю присвячено проблемі статевого виховання учнівської молоді в системі освіти країн Євросоюзу та України. Зокрема, розглянуто, проаналізовано та здійснено порівняльний аналіз питань статевого виховання учнів зазначених країн, виокремлено найбільш характерні, на думку автора, риси та особливості статевого виховання учнів у країнах Євросоюзу та України.

Аннотация. Статью посвящено проблеме полового воспитания учащейся молодежи в системе образования стран Евросоюза и Украины. А именно, рассмотрено, проанализировано и сравнительный анализ вопросам полового воспитания учащихся вышеуказанных стран, выделено наиболее характерные, по мнению автора, черты и особенности полового воспитания учащихся в странах Евросоюза и Украины.

Annotation. Статтю присвячено проблемі статевого виховання учнівської молоді в системі освіти країн Євросоюзу та України. Зокрема, розглянуто, проаналізовано та здійснено порівняльний аналіз питань статевого виховання учнів зазначених країн, виокремлено найбільш характерні, на думку автора, риси та особливості статевого виховання учнів у країнах Євросоюзу та України. Одним із завдань сучасної системи освіти та виховання в Україні є вироблення нових підходів щодо розв'язання означених проблем. Зокрема, значна увага приділяється реформуванню підходів щодо статевого виховання молоді, створенню нових стратегій та підходів до вирішення окреслених питань, які б відповідали вимогам сьогодення, а також здійснення інновацій в статевому вихованні та статевої просвіті учнівської молоді. Використання позитивного педагогічного досвіду зарубіжних країн, зокрема країн Євросоюзу, безсумнівно сприятиме вдосконаленню національної системи освіти.

Прийняття Україною європейських цінностей передбачає необхідність переоцінення та укріплення позицій в соціально-економічній, демографічній, національній та духовній сферах нашої держави. Тому на сучасному етапі розвитку суспільства виникає необхідність вивчення світового досвіду у вирішенні нагальних проблем виховання та освіти учнівської молоді. Використання позитивного педагогічного досвіду зарубіжних країн безсумнівно сприятиме вдосконаленню національної системи освіти, так як соціально-економічні зміни в житті сучасного українського суспільства, збільшення впливу масової культури спричинили знецінення традиційних вартостей, зменшення ролі сім'ї у процесі виховання учнів, що, як наслідок, призвело до таких негативних явищ, як загальне зниження народжуваності,

зростання кількості розлучень та неповних сімей, нестабільність подружніх взаємин, ранній початок статевого життя, зростання кількості небажаної вагітності та абортів, поширення захворювань, що передаються статевим шляхом негативно впливають на стан нашого суспільства. А нестабільність у шлюбно-сімейних відносинах, з якими зіткнувся український народ, мають складний та динамічний характер.

Тому, одним із завдань сучасної системи освіти та виховання в Україні є вироблення нових підходів до розв'язання означених проблем. Зокрема, значну увагу необхідно приділити реформуванню підходів щодо статевого виховання молоді, створенню нових стратегій та підходів до вирішення окреслених питань, які б відповідали вимогам сьогодення. З огляду на сказане доцільним та актуальним вбачаємо вивчення позитивного досвіду країн Євросоюзу у даному напрямку.

Упродовж останніх десятиліть активізувалися науково-педагогічні дослідження проблеми статевого виховання учнівської молоді. Сучасні вітчизняні педагоги і психологи М. Й. Боришевський, Г.П. Ващенко, Т.В. Говорун, В.П. Кравець, О.А. Кузнецова, І.В. Мезеря, В. Г. Постовий, І. О. Трухін та ін. вивчають та своїх працях висвітлюють проблеми статевого виховання. Разом з тим, у вітчизняній педагогіці до цього часу досконало не розроблено програми статевого виховання учнівської молоді, недостатньо забезпечений даний процес науково обґрунтованими рекомендаціями та методичними розробками практичної роботи з молоддю.

Останнім часом все більш відчутне дистанціювання закладів освіти нашої держави від вирішення означеної проблеми. Незважаючи на власний досвід статевого виховання, в період соціальних перетворень, вітчизняна освіта потребує нових підходів до організації статевого виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. Корисним може стати вивчення педагогічного досвіду зарубіжних країн, який розкрито в наукових дослідженнях таких зарубіжних вчених, як О. Контула, В. Ескрідж, Д. Сандбі, Г.Кентлер, М.Гемпель, Б.Швенке та ін. Однак, особливості статевого виховання у зарубіжних країнах потребують додаткового вивчення в аспекті виявлення позитивного досвіду,

який може бути корисним для системи статевого виховання в Україні.

Виходячи з цього, метою статті є виявлення особливості статевого виховання учнівської молоді, здійснення порівняльного аналізу країн Євросоюзу та України та визначення перспектив реалізації прогресивних ідей зарубіжного досвіду в нашій державі.

Для України особливо актуальними залишаються питання статевого виховання та освіти учнівської молоді в навчальних закладах сучасних найвпливовіших членів Євросоюзу, що мають високий рівень статевої освіченості підростаючих поколінь, а якість статевого виховання у окремих європейських країнах (наприклад, Данія, Фінляндія) загально визнана у всьому світі, хоча й характеризується своїми відкритими поглядами щодо проблем сексуальності. За показниками Міжнародної федерації з питань планування батьківства (International Planned Parenthood Federation (IPPF)) модель статевої освіти учнів середніх навчальних закладів таких країн є однією з найбільш досконалих в Європі. Тому вважаємо за необхідне вивчення, узагальнення та використання позитивних досягнень зарубіжних країн в національну систему освіти.

Аналіз зарубіжної та вітчизняної психолого-педагогічної і соціологічної літератури свідчить, що у більшості країн Євросоюзу на початковому етапі становлення статевої освіти серед молоді науковцями країн створювалися програми зі статевого виховання та статевої просвіти учнів, в яких розглядалися питання сексуальної поведінки, сексуальної орієнтації та профілактики захворювань, що передаються статевим шляхом. Через деякий час, підводячи підсумок по впровадженню таких програм, більшість науковців дійшли висновку, що в результаті їх впровадження значно зросла кількість абортів, поширення СНІДу набуло загрозливих масштабів, простежувався високий відсоток зґвалтувань, ріст гомосексуалізму, ріст дитячої та підліткової наркоманії, значна частка позашлюбних дітей і, відповідно, відбувається викривлення виховання, з'являються психологічні проблеми, велика кількість нервово-психічних захворювань, скорочення народжуваності, хоча за логікою організаторів програм, по мірі поширення відомостей про «безпечний секс»,

результати такого виховання та освіти повинні були бути з позитивною динамікою.

На той час, у такій ситуації стає очевидним, що потрібні докорінні зміни в системі статевого виховання та сексуальної просвіти підростаючого покоління. Більшість супротивників виступали проти того, що відбувалося в цьому напрямі через її суспільне вторгнення та незначне санітарно-гігієнічне його спрямування.

Наступним етапом становлення статевої просвіти серед молоді було те, що статеве виховання не відкидається як таке, а в його основу покладено пропаганду повного його стримання, що відповідає принципам моралі і в деякій мірі оберігає молодь від зараження інфекціями, що передаються статевим шляхом. Такий підхід на статеве виховання та формування статевої культури підтриманий переважною більшістю науковців європейських країн, що досить чітко відображено в їх сучасній педагогічній освіті.

Інновації в статевому вихованні та статевої просвіти учнівської молоді полягають у тому, що навчальні заклади намагаються навчити учнів приймати правильні рішення, відповідно до ситуації, спілкуватися з ровесниками, не підпадати під моральний тиск, відстоювати власну шкалу цінностей. Саме така позиція педагогів, психологів, соціологів розвинених країн Євросоюзу є досить чіткою та зрозумілою, і, на нашу думку, єдиноправильною в ситуації, що склалася.

Україна як самостійна держава за роки своєї незалежності зробила перші кроки на шляху до статевого виховання молоді. Про це свідчать значні напрацювання вітчизняних вчених щодо статевого виховання та статевої просвіти підростаючого покоління. Ми підтримуємо думку більшості вчених зарубіжних країн, які вважають, що у статевому вихованні учнівської молоді слід дотримуватися наступних принципів:

- статеве виховання повинно здійснюватися у постійному взаємозв'язку з усіма іншими напрямками виховної роботи навчального закладу;

- зміст, форми та методи статевого виховання повинні відповідати віковим та індивідуальним особливостям учнів, а також рівню їх знань, що дає їм право отримувати вичерпні відповіді на питання, які їх хвилюють;

- учні, які цікавляться більш глибокими та специфічними питаннями, повинні отримувати інформацію індивідуально або в невеликій групі при бесіді зі спеціалістом з питань статевознавчого характеру [2].

Ми вважаємо, що статеве виховання має ґрунтуватися, крім загально визнаних, ще й на таких принципах:

- принцип гуманізації статевого виховання – передбачає перш за все повагу до особистості дитини, що проявляється у знанні вихователем індивідуальних особливостей школяра, у забезпеченні умов для його розвитку з урахуванням інтересів, індивідуальних смаків, потреб, поглядів через довіру до вихованця, доброту, чуйність, увагу, співчуття, ставлення до особистості як до самого себе, вмінні ставати на його позиції, розуміти внутрішній світ дитини, у бажанні і вмінні слухати і чути учня, веденні діалогу на основі рівностей позицій, взаємоповаги і довіри, коли засобами спілкування є не настанови, заборони та погрози, а врахування точки зору співбесідника, розумні вимоги до нього, тобто перейматися проблемами вихованця.

- принцип об'єктивності, правдивості, науковості пов'язаний із висвітленням питань, пов'язаних із сексуальною та репродуктивною функцією людини, інтимними стосунками; роз'яснення складних для розуміння питань повинно впливати із усталених законів природи та суспільства і бути з ними в гармонійному взаємозв'язку;

- принцип адресності передбачає доступність інформації з урахуванням рівня фізичного та психічного розвитку учня, набутого ним досвіду;

- принцип авторитетності джерел інформації ґрунтується на тому, щоб до навчально-виховного процесу долучалися фахівці з відповідною підготовкою. Отримана учнями інформація не повинна в себе включати елементи сексуальної стимуляції поведінки дитини; нехтування цим принципом може призвести до виникнення багатьох збочень та відхилень у статевій поведінці сучасної молоді;

- принцип послідовності та системності статевого виховання визначає спрямованість виховного процесу і передбачає наступність у передачі інформації, має на меті виховати в учнів бажання набувати знання в подальшому;

- принцип неперервності характеризується проведенням статевого виховання як неперервного і послідовного процесу, який починається з раннього віку, і кожний етап є основою для наступного;

- принцип активності передбачає установку на головне – знання та вміння набуваються для того, щоб вони стали передумовою, основою для практичної діяльності та подальшого розвитку особистості; в основу практичної діяльності можуть бути покладені лише ті знання, які не пов'язані зовні у формі готових висновків, а «дозрівають, народжуються» в результаті створення таких умов, за яких вихованець вміло підходить до самостійних висновків і стає активним творцем, а принцип свідомої активності передбачає попередження виникнення проблемних ситуацій у статевій сфері через озброєння вихованця необхідною інформацією та готовність і прагнення до самостійної діяльності, яка спрямована на засвоєння вихованцем суспільного досвіду, накопиченого попередніми поколіннями;

- принцип новизни та актуальності включає в себе не розрізнений набір заходів з ігнорування інтересів, запитів, а передбачає розгляд оновлених шляхів, методів, підходів до її вирішення, і, перш за все, цей принцип повинен бути пов'язаний із принципом гуманізації статевого виховання, тобто послідовна орієнтація на особистість підлітка, на формування його індивідуальності, що призводить до особистісно орієнтованого підходу у вихованні, метою якого є сприяння становленню та розвитку особистості вихованця;

- принцип перспективної ініціативи базується на основі набутого раніше досвіду, спрямованого на підготовку до майбутнього життя з урахування актуальної перспективи підростаючого покоління;

- принцип чистоти полягає у збагаченні вихованців інформацією про стать та взаємовідносини людей різної статі, але не у заміні статевого виховання моралізуванням;

- принцип контролю та підтримки спрямований на попередження сліпої довіри до учня, що обертається на практиці байдужістю чи стимуляцією;

- національний компонент змісту виховної роботи передбачає здійснення її на основі широкого використання різних видів народної творчості, надбань народної педагогіки у вихованні сім'янина; традиційним є ставлення українського народу до родини, кохання, материнства та батьківства як до найбільших цінностей у житті людини [1].

Безумовно зростає значущість статевого виховання як необхідного компонента успішної статевої адаптації молоді до дорослого життя. В контексті розширення євроінтеграційного простору воно виступає важливим чинником формування міжстатевої поведінки хлопців і дівчат й забезпечення більш повної самореалізації їх як особистостей у різних сферах дорослого життя.

Вивчення деяких аспектів статевого виховання учнівської молоді дає можливість з'ясувати ієрархію її суб'єктних цінностей, прогнозувати майбутні життєві вартості, глибше пізнати вікову та культурну специфіку засвоєння молодими людьми статевого пріоритетів. Саме тому в європейському освітньому просторі здійснюються ефективні наукові дослідження проблем статевої соціалізації та статевого виховання. Поліаспектне вивчення найкращих зразків зарубіжного досвіду зі статевого виховання та статевої просвіти молоді, нагромадженого у цій сфері, сприятиме інтенсивнішій його реалізації в вітчизняну систему освіти, яка в Україні з різних причин розгортається надто повільно.

На даний час разом зі збереженням традиційних інститутів статевої соціалізації людини в зарубіжній європейській практиці існують три основні педагогічні напрями:

- «Сексуальна освіта» («Sex Education»);
- «Планування сім'ї» («Family Planning»);
- «Підготовка молоді до сімейного життя» («Family Life Education»).

Порівняльний аналіз освітніх програм показує, що зарубіжні підходи щодо статевого виховання молоді мають, головним чином, прикладний, інструментальний характер та більш зацентровані на медико-біологічних аспектах проблеми, а їх основною дидактичною метою є профілактика раннього початку статевого життя, небажаних вагітностей і абортів молоді людини, розповсюдження захворювань, що передаються статевим шляхом, у тому числі СНІДу, тоді як виховні функції, на жаль, вважаються прерогативою інших інститутів соціалізації.

У роботах вітчизняних науковців більше уваги зосереджується на морально-етичних і освітньо-просвітницьких аспектах проблеми статі, дошлюбних і сімейних стосунках, а в тріаді «знання – цінності – навички» формуванню останніх у методиці викладання уваги приділяється вкрай недостатньо.

Якщо інтегрувати зарубіжні та вітчизняний підходи, то базовою кінцевою метою статевого виховання, сексуальної освіти і підготовки до сімейного життя стають профілактика і корекція високоризикованої сексуальної поведінки, а також збереження та зміцнення сексуального і репродуктивного здоров'я людини, підготовка підростаючого покоління до виконання сімейних (подружніх і батьківських) ролей, що є необхідним компонентом соціального здоров'я суспільства в цілому, а також захист дітей і підлітків від можливих сексуальних посягань.

В останні роки особливо гостро піднімається в нашій державі питання сексуального здоров'я людини, під яким розуміється «комплекс соматичних, пізнавальних, емоційних і соціальних аспектів буття людини», що робить статеве виховання, сексуальну освіту і підготовку до сімейного життя міждисциплінарними за своєю природою і такими, що знаходяться на перетині суспільствознавчих, медико-біологічних і психолого-педагогічних галузей наукового і прикладного знання.

Ми переконані в тому, що сучасна науково обгрунтована програма статевого виховання і сексуальної освіти повинна включати нерозривно пов'язані між собою навчальний (інформаційно-просвітницький та

інструментальний (практичний)) і виховний (особистісно орієнтований) компоненти, що забезпечують формування у молодих людей адекватних етичних норм, ціннісних орієнтацій, знань і навичок, прийнятих на особистісному рівні і реалізованих у поведінці. При цьому навчально-виховний процес повинен мати випереджаючий і профілактичний, а не сексуально-стимулюючий характер і орієнтуватися на норми і позитивні аспекти сексуального буття, а не на відхилення від норми як засобу залякування.

На нашу думку, провідними елементами програми статевого виховання учнів, над якою працюють більшість науковців країн Євросоюзу та України, мають бути наступні:

- повна фактична інформація про біологічні аспекти статі та репродукції;
- основні дані про контроль за народжуваністю та планування сім'ї;
- різниця між сексуальною поведінкою тварини і людини;
- біологічні, статево-рольові розбіжності чоловіків та жінок, несхожість їх сексуальних реакцій, особистісних особливостей та суспільних очікувань щодо них;
- сучасна інформація про гомосексуальність, права та особливі соціальні проблеми людей з гомосексуальною орієнтацією;
- місце сексуальних стосунків у сімейному житті;
- місце сексуальних стосунків у соціальному житті підлітка;
- обговорення життєвих та літературних прикладів з метою осмислення того факту, що почуття однієї людини можуть бути не конгруентними до почуттів іншої.

Більшість зарубіжних педагогів погоджуються з тим, що одним із основних завдань статевого виховання та статевої просвіти є сприяння гармонійному та всебічному розвитку підростаючої особистості і моральним міжстатевим стосункам, зміцненню шлюбу і сім'ї. Тому статеве виховання як складова підготовки молоді до майбутнього подружнього життя не повинно розглядатися окремо від загальних питань виховання, яке готує молоде покоління не лише до праці і суспільної діяльності, але й до особистого життя.

Загалом погоджуючись із вищесказаним, ми дотримуємося думки, що у статевому розвитку молоді людини існують суттєві суперечності, які і породжують різні погляди та підходи щодо існуючої проблеми та породжують складність розгляду питання статевого виховання.

Повертаючись до України, варто зазначити, що нашій державі все ж таки вдається, хоча і частково, уникати помилок, через те, що ми не вдаємося до експериментів із сексуальною освітою та статевим вихованням у загальноосвітніх навчальних закладах. Адже пріоритетним на сучасному етапі у нашій державі все ж таки залишається виховання цінностей сімейного життя (вірності, турботи про іншого), до виховання дитини в дусі статевої чистоти, совісті, сорому та скромності, піднесення честі та гідності як невід'ємних складових моральності, а основний наголос робиться, що є досить позитивним, на вихованні цнотливості сучасної молоді, що, безумовно, визначає основи здоров'я нації та утримання від статевих зв'язків як єдиної безпечної поведінки у статевих взаєминах. Тому, на думку багатьох вчених, як зарубіжних так і вітчизняних, виховання цнотливості є важливою передумовою профілактики ранніх сексуальних інтересів учнів.

Підсумовуючи вище сказане, ми дійшли висновку, що переважна більшість педагогів країн Євросоюзу та України знаходяться в постійному пошуку та впровадженні оптимальних шляхів вирішення проблеми статевого виховання та сексуальної освіти молоді. Основна їх увага зосереджується на виробленні інноваційних форм та методів статевого виховання та формування сексуальної культури, які б допомогли уникнути багатьох помилок у розробці теоретичних засад сучасного виховного процесу.

Список літератури:

1. Василенко, О.В. Педагогічні умови статевого виховання старших підлітків у позаурочній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Оксана Василівна Василенко. – К., 2006. – 225 с.
2. Handler L. Kompetencje nauczyciela przedmiotu «Wiedza o życiu seksualnym człowieka» // Pedagogika w systemie akademickiego kształcenia nauczycieli. – Bydgoszcz – Kraków, 1999.
3. Kontula O. Reproductive health behavior of young Europeans / Osmo Kontula // The role of education and information. – 2004. – V. 2. – 100 p.

4. Nurmiaho T. Human relations and sex education in Finland / T. Nurmiaho [електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : // www.sciencedirect.com / science?_ob=ArticleURL&_udi=B82YG](http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B82YG).

5. Singh S. Adolescent Pregnancy and Childbearing: Levels and Trends in Developed Countries / S. Singh, E. Jacqueline // Darroch Family Planning Perspectives. – 1999. – V. 32. – 14-23.

Бялик Оксана Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент;

доцент кафедри загальної педагогіки, педагогіки вищої школи та управління Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.